

ПРОЕКТ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від _____ 20__ р. № _____

Київ

Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року

1. Схвалити Концепцію Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року, що додається.

Визначити Державне агентство з туризму та курортів державним замовником Програми.

2. Державному агентству з туризму та курортів разом з іншими заінтересованими центральними та місцевими органами виконавчої влади розробити та подати до 01 жовтня 2013 року Кабінетові Міністрів України проект Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року.

Прем'єр-міністр України

М. АЗАРОВ

КОНЦЕПЦІЯ

Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року

Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Програма

За даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) щорічно у світі відбувається близько 1 млрд. подорожей, понад 52 відсотка з яких – у межах Європи; близько 60 відсотка усіх туристичних подорожей пов'язано з відпочинком. При цьому частка туризму у світовому експорті товарів і послуг становить близько 13 відсотків, а в країнах ЄС – 14 відсотків.

В країнах ЄС туризм формує 8 відсотків сукупного ВВП, забезпечує близько 11 відсотків економічного зростання, а кількість робочих місць у індустрії туризму становить близько 12 відсотків від загальної чисельності зайнятих.

Україна займає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості цінними природними та культурними ресурсами, здатними генерувати значний туристичний інтерес у вітчизняних та іноземних туристів.

Згідно із статистичними даними за 2012 року в Україні налічується 5017 об'єктів культурної спадщини, зокрема 891 об'єкт національного значення та 4126 об'єктів місцевого значення. Україна має великий природно-заповідний фонд. Загальна кількість об'єктів природно-заповідного фонду складає 7739 одиниць, які займають площу 3744,5 га, в тому числі 23 заповідники, 47 національних природних парків, 28 ботанічних садів, 12 зоологічних парків тощо.

До списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні входять чотири культурних об'єкта – Київський Софійський собор (Київ – 1018 рік) і Києво-Печерська лавра (Київ – 1051 рік), Ансамбль історичного центру Львова (Львів – 1256 рік), пункти геодезичної дуги Струве (Хмельницька та Одеська області – 1816-1855 роки), Резиденція буковинських митрополитів (Чернівці – 1875) і один природний об'єкт – Букові праліси Карпат (Українські та Словацькі Карпати).

Нині Україна, завдячуючи проведенню фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу (далі – Євро 2012), має сучасну розвинуту готельну інфраструктуру. Так, станом на 01.07.2012 в Україні функціонує 3781 засіб розміщення

Кількість вітчизняних готелів, що отримали свідоцтва про встановлення категорій «одна зірка» – «п'ять зірок» на кінець 2012 року становить 181

одиницю. З яких: 11 готелів – «п'ять зірок», 39 готелів – «чотири зірки», 105 готелів – «три зірки», 19 готелів – «дві зірки», 7 готелів – «одна зірка».

Обсяг приватних інвестицій, залучених у розвиток готельної інфраструктури приймаючих Євро 2012 міст, склав близько 9 млрд. гривень. З них до 5 млрд. гривень – в Києві та області, 1,8 млрд. гривень – Харкові та області, близько 1 млрд. гривень – в Донецьку та Львові разом з відповідними областями.

Загалом за період 2008 – 2012 рр. у приймаючих містах та на території відповідних областей відкрито 126 новозбудованих та реконструйованих засобів розміщення з загальною кількістю номерів 6878.

Так, в 2008 році – 20 готелів (639 номерів), 2009 році – 17 готелів (1138 номерів), 2010 році – 21 готель (468 номерів), 2011 році – 21 готель (1351 номер), найбільша кількість готелів з'явилася протягом I півріччя 2012 року – 47 готелів (3282 номерів).

Значною також є кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів. Відповідно до даних статистичних спостережень за 2011 рік обліковується 508 санаторіїв та пансіонатів, 224 санаторії-профілакторії, 280 будинків та пансіонатів відпочинку, 1947 баз та інших закладів відпочинку, 17703 дитячих оздоровчих таборів.

Водночас, останніми роками, зокрема під час підготовки до проведення в Україні Євро 2012, створено значну кількість туристичних інформаційних центрів та пунктів. Станом на кінець 2012 року на території України діє 139ТЦів і ТПів.

Станом на кінець 2012 року в Україні налічується 2385 діючих ліцензій на провадження туроператорської діяльності, з яких 372 - на туроператорську діяльність тільки з внутрішнього та в'їзного туризму.

За даними статистичних спостережень за 2011 рік обсяг послуг наданих вітчизняними туроператорами у порівнянні з 2010 роком зріс на 20,1 відсотка, та склав 9 801 651,8 тис. гривень.

Платежі в бюджет суб'єктів туристичної діяльності за даними статистичних спостережень за 2011 рік склали 921,2 млн. грн., в т.ч. готелів 349,4 млн. грн., санаторно-курортних закладів - 283,2 млн. грн., туроператори та турагенти 260,9 млн. грн.. Позатим, за 2011 рік було сплачено 27,7 млн. грн.. туристичного збору. Загалом за період 2008 – 2011 рр. платежі в бюджет суб'єктів туристичної діяльності зросли з 208,2 до 921,2 млн. грн.,

За даними Адміністрації Держприкордонслужби, у 2011 році з 24500 тис. іноземців, які в'їхали до нашої країни, 1200 тис. в'їхали з туристичною метою, що на 20 відсотків більше, ніж у 2010 році. З них послугами українських туроператорів скористалися 343,5 тис. організованих іноземних туристів (за даними 1-ТУР) Іноземні туристи приїздили до України найчастіше з Росії, Польщі, Білорусі, Німеччини, США, Італії, Румунії, Туреччини, Великобританії, Ізраїлю. У 2011 році перетнуло кордон всього 20300 тис. українців, з яких 1600 тис. з туристичною метою (на 30 відсотків більше порівняно з 2010 роком), з них вітчизняними туроператорами обслуговано біля 1400 тис. туристів (за даними 1-ТУР). Найбільш

відвідуваними українськими туристами країнами стали: Туреччина, Росія, Єгипет, Польща, Румунія, ОАЕ, Греція, Німеччина, Ізраїль, Чехія.

Внутрішній туристичний потік у 2011 році склав 604,7 тис туристів (за даними 1-ТУР), що на 7 відсотків менше туристів, ніж у 2010 році.

Починаючи з 2008 року кількість внутрішніх організованих туристів зменшилася на 56 відсотків. Основними причинами зниження турпотоку є, з одного боку, значне зростання індивідуального туризму, а з другого – зростання цін. У 2011 році середня ціна туру в сегменті внутрішнього туризму збільшилась на 45 відсотка порівняно з 2010 роком

Однак, за оцінками міжнародних організацій туристичного спрямування, економічні показники надходжень від сфери туризму в Україні загалом залишаються недостатніми. Всесвітня Рада подорожей та туризму (World Travel and Tourism Council, WTTC), яка є міжнародним форумом світових лідерів індустрії туризму, оцінює прямий внесок сфери туризму до ВВП держави у 2011 році у розмірі 24,6 млрд. грн. або 2 відсотка ВВП. При цьому прогнозується зростання до 2,6 відсотка в 2012 році.

За оцінками WTTC, у сфері туризму України в 2011 році було зайнято 351 500 працівників, або 1,7 відсотка загальної чисельності робочих місць. Разом з тим, враховуючи вплив туризму на створення робочих місць у дотичних галузях економіки, WTTC оцінює загальну кількість робочих місць, створених у 2011 рік завдяки туризму (як прямо так і опосередковано) як 1 338 000 робочих місць, тобто 6,6 відсотка від загальної їхньої кількості.

Таким чином, незважаючи на значний ресурсний потенціал, частка сфери туризму та курортів у формуванні ВВП в цілому оцінюється як незначна, проте має тенденцію для зростання. Водночас, прослідковується важлива роль туризму у створенні робочих місць, що є особливо важливим в умовах світової економічної кризи.

Водночас слід зазначити, що згідно з чинною методикою державних статистичних спостережень у сфері туризму (форма 1-ТУР, що введена у 1998 році) обліковуються виключно організовані туристи – ті, хто придбав туристичний продукт туроператорів (безпосередньо або через туристичних агентів). При цьому, поза обліком залишаються ті, хто подорожував самостійно (тобто не користувався послугами туроператорів, а безпосередньо бронював розміщення в готелях та купував авіаквитки тощо).

Розвиток інформаційних та комунікаційних технологій став основним чинником впливу на глобальний туристичний ринок. Туризм перестає бути підгалуззю економіки, що обслуговує організованих туристів і перетворюється на сферу діяльності, в межах якої суб'єкти близько 50-ти галузей економіки реалізують товари та послуги, спрямовані на задоволення потреб мільйонів самодіяльних (індивідуальних) подорожуючих. Комплексний та мобільний характер сучасного туризму сформував попит на безпечне та комфортне для життя та здоров'я середовище, здатне забезпечити всі необхідні умови для реалізації туристами права на відпочинок та свободу пересування.

Одним із магістральних напрямків розвитку туризму стає забезпечення створення ефективних механізмів установа і підтримання рівноваги між

подальшим розвитком, зростанням обсягів туристичної діяльності та збереженням цінних природних, історико-культурних об'єктів, забезпеченням безпечного антропогенного навантаження. З цією метою впроваджуються системи раціонального використання туристичних ресурсів, в першу чергу шляхом здійснення туристичного районування, створення територій пріоритетного розвитку туризму.

Загострення конкуренції на міжнародному туристичному ринку за перерозподіл глобального туристичного потоку зумовлює посилення ролі органів виконавчої влади у формуванні, просуванні національного та регіональних туристичних продуктів і підтримання сталого розвитку туризму у відповідному регіоні. Відбувається активна розробка та реалізація відповідних державних програм, вдосконалення нормативно-правового забезпечення та встановлення податкового режиму, сприятливого для розвитку сфери туризму, в тому числі залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури.

За відсутності сталого системного підходу до розвитку туризму в Україні, національний туристичний продукт стає все менш привабливим та конкурентоспроможним. Як наслідок, сфера туризму та курортів у державі не спроможна забезпечити повноцінного виконання економічних, соціальних і гуманітарних функцій, не сприяє збереженню довкілля та культурної спадщини, наповненню бюджетів усіх рівнів, створенню робочих місць, збільшенню питомої ваги сфери послуг у структурі ВВП.

В зв'язку із зазначеним є необхідність забезпечення високої технічної та функціональної якості національного туристичного продукту, що формується на рівні його складових. Наразі, значна частина природних територій, об'єктів культурної спадщини та туристичної інфраструктури непристосована відповідно до міжнародних вимог для туристичних відвідувань, а туристичні послуги в усіх секторах індустрії туризму в більшості не відповідають вимогам щодо якості обслуговування. Як наслідок, туристична сфера держави не забезпечує: підвищення якості життя населення; збільшення частки туризму та курортів у внутрішньому валовому продукту; надходжень від суб'єктів туристичної діяльності до державного та місцевих бюджетів.

Подолання наявних негативних тенденцій, створення системних та комплексних передумов для сталого розвитку туризму має стати одним з пріоритетних напрямів забезпечення сталого розвитку країни в цілому та суттєвою складовою у вирішенні питань підвищення якості життя населення.

Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом

Основними причинами наявних проблем розвитку сфери туризму та курортів в Україні є:

відомча розпорошеність основних ресурсів, які використовуються в туризмі, низький рівень міжгалузевої координації та міжрегіональної кооперації, відсутність скоординованих дій та системного підходу до

розроблення та реалізації державної, регіональних і місцевих програм розвитку туризму та курортів, зокрема, формування сприятливих умов для розвитку внутрішнього та в'їзного туризму;

відсутність обліку наявних туристичних ресурсів, актуальних і достовірних даних щодо їх споживчих та експлуатаційних характеристик, оцінки придатності для використання в туризмі, а також системних умов, що забезпечують раціональне використання, комплексу заходів спрямованих на їх освоєння та розвиток, зокрема щодо туристичного районування, контролю за їх цільовим використанням та збереженням, що спричиняє неефективне використання унікальних природних та історико-культурних об'єктів;

недосконалість системи ведення статистичного обліку у сфері туризму, відсутністю належного прогнозування та планування розвитку туризму, параметрів туристичного потоку у відповідності до наявних ресурсних можливостей, потреб населення та економіки відповідного регіону і держави в цілому;

недосконалість нормативно-правових та фінансових механізмів реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, низька ефективність співробітництва між органами виконавчої влади та суб'єктами індустрії туризму, недостатнє забезпечення захисту інтересів як споживачів туристичних послуг, так і суб'єктів туристичної діяльності, відсутність дієвих форм державно-приватного партнерства та саморегулювання у сфері туризму;

низький рівень системи забезпечення безпеки на об'єктах туристичних відвідувань і маршрутах, несвоєчасне надання всіх видів невідкладної допомоги туристам, які постраждали під час подорожі;

недостатня результативність технічного регулювання та стандартизації, що спричиняє відсутність належного інфраструктурного та інформаційного облаштування об'єктів туристичних відвідувань і маршрутів;

недостатність критеріїв оцінки технічної та функціональної якості, на підставі яких здійснюється категоризація об'єктів туристичної інфраструктури, зокрема, засобів розміщення, та відсутність їх гармонізації з сучасними стандартами ділової практики розвинених туристичних країн, що спричиняє низьку якість складових національного та регіональних туристичних продуктів і туристичного обслуговування,

відсутність цілісної та ефективної системи реалізації права на відпочинок малозабезпечених верств населення, дітей, молоді, осіб похилого віку та з особливими потребами;

недостатність державної підтримки для формування позитивного іміджу держави у сфері туризму, низька активність в поширенні інформації про туристичні можливості України на ринках туристичних послуг.

Як наслідок існуючих проблем, в Україні відзначається недостатній рівень усвідомлення населенням країни та окремими органами виконавчої влади, місцевого самоврядування ролі та значення туризму для соціально-економічного розвитку держави.

Комплексне розв'язання проблеми можливе шляхом розроблення, прийняття та виконання Державної цільової програми розвитку туризму та

курортів до 2022 року (далі – Програма).

Мета Програми

Основною метою Програми є захист національних інтересів України у сфері туризму та курортів, шляхом формування конкурентоспроможного національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках на основі раціонального використання туристичних ресурсів, збереження історико-культурних надбань народу України, цінних та унікальних природних лікувальних ресурсів, а також створення умов для перерозподілу міжнародних туристичних потоків на користь України та їх диверсифікація з урахування економічних та політичних інтересів держави.

Метою Програми також є вдосконалення нормативно-правових, організаційних та соціально-економічних засад реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, як невід’ємної складової частини процесу євроінтеграції на основі реалізації закріплених Конституцією України прав громадян на охорону здоров’я, на безпечне для життя і здоров’я довкілля, задоволення духовних потреб, відпочинку, свободу пересування, зайнятість, інших прав при здійсненні туристичних подорожей і відпочинку, туристичної діяльності.

Визначення оптимального варіанта розв’язання проблем на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Подальший розвиток сфери туризму та курортів в Україні може бути забезпечений за такими варіантами.

Перший варіант передбачає проведення пасивної державної політики із забезпечення розвитку туризму та курортів в Україні, розвиток національної сфери туризму та курортів на принципах стихійної саморегуляції ринку. За таких обставин держава не здійснює цілеспрямованого впливу на туристичний ринок в Україні, а також не втручається у процеси перерозподілу і диверсифікації туристичних потоків. Розвиток сфери туризму та курортів при цьому забезпечуватиметься виключно дією ринкових механізмів збалансованого розвитку, що в умовах подальшого загострення світової економічної кризи та зростання рівня конкуренції на світовому ринку може призвести до поглиблення вищенаведених проблем сфери туризму та курортів, в тому числі:

збільшення негативного впливу туристичної діяльності на навколишнє природне середовище, погіршення стану природних лікувальних ресурсів та об’єктів культурної спадщини;

подальше зниження ефективності використання коштів державного та місцевих бюджетів, значні витрати бюджетів усіх рівнів, в зв’язку з необхідністю ліквідації наслідків нераціонального використання туристичних

ресурсів, порушення екологічної рівноваги;

поглиблення процесів «тінізації» туристичного ринку, особливо в секторі послуг розміщення зменшення частки очікуваних доходів у державному та місцевих бюджетах;

формування стійкого негативного іміджу держави у сфері туризму на міжнародному туристичному ринку, зменшення в'їзного туристичного потоку;

подальше зниження рівня якості туристичних послуг та безпеки туристів, погіршення якості життя населення, зниження рівня довіри до держави.

Другий варіант, оптимальний, забезпечення шляхом активізації та впровадження ефективних механізмів державного регулювання сталого розвитку сфери туризму та курортів, зокрема, на засадах:

раціонального використання, охорони та відтворення туристичних ресурсів;

детінізації туристичної діяльності;

балансу державних та приватних інтересів у сфері туризму та курортів;

визнання соціальної ролі малого підприємництва у сфері туризму;

збалансованості усіх складових елементів сталого розвитку туризму та курортів, як соціально відповідальної, екологічно-спрямованої та економічно-ефективної діяльності держави;

забезпечення доступності та прозорості інформації про туристичні ресурси і суб'єктів туристичної діяльності.

Вплив держави на природоохоронні, економічні та соціальні чинники, забезпечується через реорганізацію системи та зміну механізмів управління на державному та місцевому рівнях, запровадження стратегічного планування, відповідне нормативно-правове, регуляторне, інституціональне, наукове, методичне, фінансове забезпечення тощо. При цьому стратегічне планування у сфері туризму та курортів здійснюється на основі стратегії соціально-економічного розвитку країни, що забезпечує його цільову спрямованість на покращення якості життя населення, як основний показник оцінки сталого розвитку.

Реалізація вказаного варіанту дозволить забезпечити:

подолання негативних тенденцій у сфері туризму та курортів;

покращення якості життя населення, забезпечення доступності туристичних ресурсів для всіх верств населення;

збереження унікальних природних лікувальних та історико-культурних ресурсів;

формування позитивного іміджу держави у сфері туризму на міжнародному туристичному ринку, збільшення в'їзного туристичного потоку;

прискорення темпів розвитку, збільшення частки очікуваних доходів від сфери туризму та курортів у бюджетах усіх рівнів;

зменшення наявних регіональних соціально-економічних диспаратів, посилення «прозорості» туристичної діяльності.

Реалізація запропонованого варіанта створюватиме сприятливі передумови для концентрації наявних організаційних, фінансових, інтелектуальних, матеріально-технічних та інших ресурсів, розв'язання найгостріших проблем у

сфері туризму та курортів, розвитку найцінніших природних територій та об'єктів культурної спадщини, забезпеченні захисту економічних інтересів держави від реальних та потенційних загроз у сфері туризму на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках.

Зазначений варіант розроблено з урахуванням вимог щодо повноти розв'язання проблеми, нормативно-правового забезпечення, оптимальності витрат і термінів, необхідних для подолання наявних проблем.

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

Досягнення поставленої мети Програми та розв'язання наявних проблем передбачається шляхом:

вдосконалення нормативно-правових засад реалізації державної політики у сфері туризму та курортів внесення змін і доповнень до Законів України «Про туризм» та «Про курорти» спрямованих на забезпечення зростання конкурентоспроможності національного туристичного продукту на міжнародному та внутрішньому туристичних ринках;

вдосконалення організаційних та соціально-економічних засад реалізації державної політики у сфері туризму, дерегуляція туристичної діяльності зокрема шляхом широкого використання механізмів державно-приватного партнерства, створення умов для впровадження інструментів саморегулювання в індустрії туризму;

здійснення туристичного районування країни, визначення регіонів пріоритетного розвитку туризму (в тому числі Карпатського регіону, Приазов'я, Чорноморського узбережжя та інших);

розроблення комплексу заходів щодо забезпечення раціонального використання природних територій курортів, вдосконалення санаторно-курортного обслуговування і діяльності санаторно-курортних і оздоровчих установ;

створення правових умов для формування конкурентоспроможного національного туристичного продукту, розроблення критеріїв оцінки технічної та функціональної якості складових туристичного продукту;

формування єдиної інституційної, соціальної та інформативної взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань суб'єктів туристичної діяльності, громадських організацій у сфері туризму та курортів для забезпечення гармонійного розвитку пріоритетних видів туризму на засадах державно-приватного партнерства;

формування сприятливих умов для залучення, створення та модернізації об'єктів туристичної інфраструктури, комплексний розвиток територій пріоритетного розвитку туризму, які визначаються за результатами туристичного районування території країни;

забезпечення створення єдиної системи маркетингової підтримки національного туристичного продукту, формування Національної туристичної організації, розвитку національної мережі туристичних інформаційних центрів, а також мережі закордонних туристичних представництв;

забезпечення поширення інформації про Україну і її туристичні можливості на міжнародному туристичному ринку, вжиття системних заходів для підтримання позитивного іміджу держави у сфері туризму.

удосконалення системи статистичної звітності у сфері туризму, впровадження допоміжних (сателітних) рахунків з урахуванням відповідних рекомендацій Всесвітньої туристичної організації ООН;

удосконалення існуючої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів суб'єктів туристичної діяльності;

активізації розвитку пріоритетних видів внутрішнього туризму в тому числі, екологічного та сільського;

забезпечення інфраструктурного та інформаційного облаштування найбільш привабливих для туристичних відвідувань об'єктів культурної спадщини та природно-заповідного фонду (в першу чергу орієнтованого на відповідність вимогам безпеки та санітарно-гігієнічним нормам);

впровадження системи сучасного технічного регулювання, розробка та впровадження стандартів якості надання туристичних послуг, які гармонізовані з міжнародними та європейськими стандартами, забезпечення контролю їх дотримання;

забезпечення зняття технічних бар'єрів для просування на міжнародному ринку послуг вітчизняних об'єктів туристичної інфраструктури, у першу чергу шляхом категоризації об'єктів туристичної інфраструктури, зокрема, готелів та інших засобів розміщення, санаторно-курортних і оздоровчих установ, об'єктів громадського харчування;

підвищення конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів туристичної діяльності, в першу чергу туроператорів на міжнародному туристичному ринку, забезпечити вдосконалення умов здійснення підприємницької діяльності у сфері туризму та курортів;

створення сприятливих умов для функціонування вітчизняних суб'єктів туристичної діяльності, що здійснюють діяльність з організації внутрішнього та в'їзного туризму;

вдосконалення системи надання послуг санаторно-курортного лікування, впровадження відповідних соціальних стандартів, впровадження адресної монетарної форми державної допомоги в реалізації права на відпочинок та оздоровлення;

підвищення рівня безпеки туристів, у тому числі шляхом впровадження гарантійних зобов'язань і страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності.

Виконання Програми передбачається здійснити у період до 2022 року.

Очікувані результати виконання Програми, визначення її ефективності

Виконання Програми сприятиме реалізації виконанню завдань розвитку сфери туризму та курортів, а також дасть змогу забезпечити:

зростання кількості туристів, які здійснюють подорожі в межах країни на 10 відсотків щорічно;

збільшення обсягів наданих туристичних послуг до 150 млрд. грн.;

збільшення частки сфери туризму у валовому внутрішньому продукті до 5 відсотків загального обсягу;

збільшення у два рази кількості ночівель у вітчизняних готелях та інших об'єктах, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання).

Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми

Фінансування Програми здійснюватиметься за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також інших, не заборонених законодавством джерел.

Обсяг видатків, необхідних для виконання Програми, визначається щороку з урахуванням можливостей державного та місцевих бюджетів, умов договорів з міжнародними фінансовими організаціями, програм міжнародної технічної допомоги тощо.
